

**Берідзе Тетяна Михайлівна**

*кандидат технічних наук, доцент,  
доцент кафедри підприємництва і торгівлі  
Донецький національний університет економіки і торгівлі  
імені Михайла Туган-Барановського*

**Беридзе Татьяна Михайловна**

*кандидат технических наук, доцент,  
доцент кафедры предпринимательства и торговли  
Донецкий национальный университет экономики и торговли  
имени Михаила Туган-Барановского*

**Beridze Tetyana**

*Ph.D. (Tec.), Associate Professor  
Mykhaylo Tuhon-Baranovskyi  
Donetsk National University of Economics and Trade*

**Лохман Наталя Володимирівна**

*кандидат економічних наук, доцент,  
доцент кафедри підприємництва і торгівлі  
Донецький національний університет економіки і торгівлі  
імені Михайла Туган-Барановського*

**Лохман Наталья Владимировна**

*кандидат экономических наук, доцент,  
доцент кафедры предпринимательства и торговли  
Донецкий национальный университет экономики и торговли  
имени Михаила Туган-Барановского*

**Lokhman Natalya**

*Ph.D. (Econ.), Associate Professor  
Mykhaylo Tuhon-Baranovskyi  
Donetsk National University of Economics and Trade*

**УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ НА ЗАСАДАХ  
ТЕОРІЇ ВИРОБНИЧИХ СИСТЕМ**

**УПРАВЛЕНИЕ ПРЕДПРИЯТИЕМ НА ОСНОВЕ ТЕОРИИ  
ПРОИЗВОДСТВЕННЫХ СИСТЕМ**

**A MANAGEMENT ENTERPRISE IS ON PRINCIPLES OF THEORY  
OF PRODUCTIVE SYSTEMS**

**Анотація.** Досліджено теоретичні аспекти практики застосування щодо засад теорії виробничих систем задля управління підприємством.

**Ключові слова:** управління, соціально-економічна система, функції системи, структура, підприємство.

**Аннотация.** Исследованы теоретические аспекты практики использования основ теории производственных систем в управлении предприятием.

**Ключевые слова:** управление, социально-экономическая система, функции систем, структура, предприятие.

**Summary.** *The theoretical aspects of the practice of application concerning the principles of the theory of production systems for enterprise management are investigated.*

**Key words:** *management, socio-economic system, system functions, structure, enterprise.*

**П**остановка проблеми. Ринкові відносини викликають постійні зміни навколишнього середовища, появу нових виробників, зміну попиту і пропозиції, конкуренцію між виробниками продукції, коливання цін тощо. Ці фактори впливають на стратегію і тактику розвитку підприємства. Завдання керівника, по забезпеченню ефективної діяльності в контурі стратегічного розвитку, полягає в тому, щоб вибрати підхід, який найбільшою мірою відповідає умовам і чинникам ефективного функціонування, враховує специфічні проблеми, які доводиться вирішувати. Підприємства стикаються з невизначеністю, непередбачуваними ситуаціями, коли еволюційний підхід, екстраполяційні прогнози та плани, які побудовані за «прирісними» методами, не можуть забезпечити правильну орієнтацію в середовищі та підготовку підприємства до майбутнього, а отже, і виживання. Важко уявити собі два однакові підприємства, тому проблематично побудувати тотожні системи управління. Характерні особливості управління певного підприємства залежать від взаємодії великої кількості чинників. Тому існує необхідність визначити необхідну базу для прийняття раціональних управлінських рішень.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Традиційно, розвиток підприємства трактується на засадах теорій самоорганізації, основу яких складають синергетика і теорія самоорганізації [7]. Аналіз економічної літератури українських і зарубіжних авторів [1–4, 8–10] та ін. присвячених дослідженню проблем управління соціально-економічними системами дає підстави виділити декілька конструктивних підходів до практики застосування методології стратегічного управління. Разом з тим, питання практики застосування основних положень теорії виробничих систем залишаються мало дослідженими.

**Метою статті** є дослідження теоретико-методологічних аспектів щодо засад теорії виробничих систем задля управління підприємством.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Механізм управління виробничої системи характеризує поєднання певної структури управління разом з сукупністю функцій, що характеризують дії структурних елементів виробничої системи, та правил, які регламентують процеси управління в системі.

Для пояснення механізмів і процесів управління виробничої системи істотними є наступні її властивості: 1. Структура управління виробничої системи будується за ієрархічним принципом. Це означає,

що виробнича система має багаторівневу організацію з обмеженою самостійністю підсистем нижнього рівня і правом втручання (пріоритетом дій) підсистем верхнього рівня в діяльність підсистем нижнього рівня. 2. У виробничій системі контролюються тільки основні параметри підсистем (що є прерогативою вищих рівнів ієрархії), а окремим елементам системи (підсистемам) надається певна самостійність у виборі рішень з урахуванням власних і загальносистемних обмежень. 3. Елементарною ланкою системи управління, здійснюючою свідому (розумну) діяльність, є людина (суб'єкт управління). Суб'єкт виконує всі непіддатливі формалізації функції управління, які складають елементарний цикл процесу ухвалення рішень [3, с. 7–11].

Формалізація ряду відмічених властивостей привела до створення методології і теорії активних систем, тобто систем, об'єктами управління яких є «активні» елементи. На змістовному рівні визначення активним називається цілеспрямовано функціонуючий елемент, що володіє властивістю самоорганізації (саморозвитку) і що працює з різною ефективністю залежно від цілей, що стоять перед ним [3, 13–16].

Виробничі системи безумовно є соціально-економічними системами, що відрізняються складними системами управління та мають свої специфічні особливості.

Ієрархічну структуру системи економічного управління можна розглядати в декількох аспектах залежно від принципу виділення окремих підсистем. Кожне підприємство є елементом ієрархічної структури більш високого рівня. Її можна провести двома способами, в залежності від принципу формування галузевого або територіального. Для великих економічних систем принцип ієрархічності не може бути пов'язаний з однією ієрархією, тобто наявність окремих аспектів управління як функції системи, призводить до одночасного формування та функціонування різних ієрархічних структур у відповідності з різними принципами розгалуження множин елементів, що становлять об'єкт управлінні [10].

Ефективність управління в суттєвій мірі залежить від того, наскільки обґрунтовано здійснюється вибір економічної політики. Обґрунтування рішень пов'язане з проведенням комплексного техніко-економічного аналізу. Вибір раціонального варіанту управління має здійснюватися на базі порівняльного оцінювання економічної ефективності варіантів рішень.

Адаптивність економічних систем проявляється в зміні поведінки системи в умовах флуктуацій середовища з метою підтримки істотних змінних в певних межах і збереження основних властивостей. Істотними змінними такої економічної системи, як підприємство, є характеристики його діяльності: прибуток, рентабельність, обсяг випуску продукції, обсяг реалізації, собівартість продукції, фонд заробітної плати і т.д.

Важливою особливістю свідомо керованих економічних систем є обов'язкова наявність посередника в каналах зворотного зв'язку. Відмінною ознакою систем управління підприємством є наявність людей як в керуючій, так і в керованій частинах системи, то управління соціально-економічними системами передбачає широке використання принципів матеріального і морального стимулювання. Це обумовлює багато специфічні вимоги до організації систем управління підприємством, визначення його якості, висуває проблему стимулювання [2, 149–152].

Одним з основних принципів управління соціально-економічними системами є принцип оптимальності. Складність економіки принципово виключає повну формалізацію систем управління підприємством, тому в них виділяються 2 підсистеми: перша — переважно формалізована; друга — переважно неформалізована. Друга задає зовнішні параметри для формалізованої підсистеми і фіксує правомірність її окремих процедур.

Ефективна формалізація економічних систем передбачає відомості зовнішнього доповнення до мінімального, зумовленого досягнутим рівнем вивчення економічної системи і її взаємодії з середовищем. Це можна здійснити при системному підході до опису об'єктів економічного управління, коли формалізація являє собою систему моделей, сполучених між собою прямими і зворотними каналами зв'язків [6]. Вибір планів і параметрів управління складає основне завдання управління. Спосіб формування планів і параметрів управління визначає закон управління, який формує реалізацію принципу зворотного зв'язку.

Кількість інформації, яку необхідно переробити для вироблення керуючих впливів в системах економічного управління, зростає, що набагато перевищує можливості моделей, що беруть участь в управлінні. Зростання чисельності персоналу не може забезпечити належної якості управління.

Глушков В.М. вів поняття інформаційного бар'єру, що виникає при управлінні економічними системами [5].

Подолання першого інформаційного бар'єру дозволило протягом досить довгого часу ефективно управляти шляхом вдосконалення ієрархічної структури управління, товарно-грошових відносин і інших механізмів. Подолання другого інформаційного бар'єру за допомогою цих механізмів неможливо. Це призвело до швидкого розвитку науки і практики управління, створення нового математичного апарату, економіко-математичних методів, статистичних методів, використання обчислювальної техніки, розробки АСУ.

Одним із найважливіших завдань вдосконалення управління соціально-економічними системами є побудова раціональної структури взаємозв'язків між окремими підсистемами. З одного боку, чим більше рівнів або проміжних ланок містить структура управління, тим більше ресурсів витрачається на апарат управління, тим воно дорожче, при цьому ефективність системи знижується. З іншого боку, чим менше елементів в структурі управління, тим більше завантажені елементи, тим гірше справляються вони зі своїми функціями, що знижує ефективність системи в цілому. Вибір раціональної структури управління повинен забезпечити максимальну ефективність системи.

**Висновки та пропозиції.** Задля раціонального управління підприємством відволікається значна кількість трудових, матеріальних і фінансових ресурсів, це ставить специфічне завдання зіставлення додаткових витрат на вдосконалення системи управління і обумовленого цими витратами ефекту. Тому можна вважати, що особливістю управління соціально-економічними системами взагалі і підприємствами окремо є необхідність розгляду, при їх аналізі або синтезі, не тільки інформаційних взаємозв'язків між керуючою і керованою системою. Істотними труднощами управління великими системами в економіці є наявність емерджентних властивостей соціально-економічних систем. Ці властивості найменш доступні спостереженню і виміру, вони можуть бути виявлені і кількісно описані лише на основі статистичного аналізу.

Практика застосування теорії виробничих систем безпосередньо може бути використана на всіх ланках управління, а також при вирішенні таких питань, як моніторинг показників ефективності виробничих систем.

**Література**

1. Алпатов А. А. Управление реструктуризацией предприятий. — М.: Высшая школа приватизации и предпринимательства, 2000. — 250 с.
2. Берідзе Т.М Передумови формування системи стратегічного управління підприємствами / Т.М Берідзе // Прометей. Регіональний збірник наукових праць з економіки. Випуск 2(44). — ДонДУУ, ІЕП НАН Україна, — 2014. — с. 149–151.
3. Бурков В., Новиков Д. Теория активных систем: состояние и перспективы. М.: Синтег. — 1999. — 128 с.
4. Виссема Х. Стратегический менеджмент и предпринимательство: возможности для будущего процветания: пер. с англ. / Х. Виссема. — М.: Изд-во «Фин-прес», 2000. — 272 с.
5. Глушков В. М. Основы безбумажной информатики. Изд. 2-е, испр. — М.: Наука. Гл. ред. физ. — мат. лит. — 1987. — 552 с.
6. Кузин Б., Юрьев В., Шахдинаров Г. Методы и модели управления фирмой — СПб.: Питер — 2001. — 432 с.
7. Пригожин И. Порядок из хаоса: новый диалог человека с природой: пер. с англ. / И. Пригожин, И. Стенгерс. — М.: Прогресс, 1986. — 432 с.
8. Хэй Д., Моррис Д. Теория организации промышленности: в 2-х т.: пер. с англ. под ред. А. Г. Слущкого. — СПб: Экономическая школа, 1999. — Т. 1. — 384 с
9. Шарапов О. Д. Економічна кібернетика: Навч. посібник. / О. Д. Шарапов, В. Д. Дербенцев, Д. С. Семьонов. — Київ: КНЕУ, 2004. — 231 с
10. Шикин Е. В., Чхартишвили А. Г. Математические методы и модели в управлении — М.: Дело. — 2000. — 440 с.

**References**

1. Alpatov, A. A. (2000), *Upravlinnia restrukturyzatsiieiu pidpriemstv* [Restructuring of enterprises], *Vysshaia shkola pryvatzatsyy t predprynmatel'stva*, Moskva, Rossija.
2. Beridze, T. M. (2014), «Prerequisites for the formation of a system of strategic management of enterprises», *Prometej. Rehional'nyj zbirnyk naukovykh prats' z ekonomiky*, vol. 2, pp. 149–151.
3. Burkov, V. and Novykov, D. (1999), *Teoryia aktyvnykh system: sostoianye y perspektyvy* [Theory of active systems: state and prospects], *Synteht.*, Moskva, Rossija.
4. Vyssema, Kh. (2000), *Stratehycheskyj menedzhment y predprynmatel'stvo: vozmozhnomy dlia budusheho protsvetanyia* [Strategic Management and Entrepreneurship: Opportunities for Future Prosperity], *Yzd-vo «Fyn-pres»*, Moskva, Rossija.
5. Hlushkov, V. M. (1987), *Osnovy bezbumazhnoj ynformatyky* [Fundamentals of paperless computer science], *Nauka*, Moskva, Rossija.
6. Kuzyn, B. Yur'ev, V. and Shakhdynarov, H. (2001), *Metody y modely upravlenyia fyrmoy* [Methods and models of company management], *SPb.: Pyter*, Sankt Peterburh, Rossija.
7. Pryhozhyn, Y. and Stenhers, Y. (1986), *Poriadok yz khaosa: novyj dyaloh cheloveka s pryrodoy* [Order from chaos: a new dialogue between man and nature], *Prohress*, Moskva, Rossija.
8. Khej, D. and Morrrys, D. (1999), *Teoryia orhanyzatsyy promyshlennosty* [Theory of industrial organization], T. 1, *SPb: Ekonomycheskaia shkola*, Sankt Peterburh, Rossija.
9. Sharapov, O. D. Derbentsev, V. D. and Sem'onov, D. S. (2004), *Ekonomichna kibernetyka: Navch. Posibnyk* [Economic Cybernetics: Teaching. manual], *Kyiv: KNEU*, Kyiv, Ukraina.
10. Shikin, E.V. and Chhartishvili, A.G. (2000), *Matematicheskie metody i modeli v upravlennii* [Mathematical methods and models are in a management], *M.: Delo*, Moskva, Rossija.